

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

עלון הדרכה להוראת פרשת השבוע
ע"פ הגלי נות של בחמה ליבוביץ

פרק מ"ה

ויגש (תשכ"ח)

על הלומדים לקרא תחילה את פרק מ"ה עד פסוק י"ח. אע"פ שגליוננו עוסק בעיקר בפסוקים הראשונים, אבל שיחת יוסף עם אחיו עד הפרדו מהם כולה יחידה אחת. להדגיש ולהבליט לפני הלומדים את יחסו של יוסף אל אחיו המלא רוח סליחה וכפרה, רוח אהבה ויש לעיין לזה בגליון ויגש תשי"ד שאלה ר.

גליוננו/בשאלותיו הראשונות בפ' א' הקשה מאד מבחינה לשונית. פעל 'התאפק' במקרא (אין שרש 'אפק' בבנין אחר במקרא) ענינו כבישת הרצון מעשות דבר, ואולם בפסוקנו לא ברור ממה התאפק. יש אומרים - מלבכות, וי"א - מלהודע להם; בנו יעקב דוחה את שניהם, מפני שלפי שני פירושים אלה יהיה הפסוק כולל שלילה בפולה (לא יכול להתאפק מלבלו עשות דבר מסוים) ואילו זה סגנון המקרא. לכן מציע בנו יעקב ואחרים לפרש כאן 'התאפק' כפעל העומד בפני עצמו = לא יכול עוד למשול ברוחו. אבל קשי בוסף בפסוקנו והוא שלא מצינו בכל המקרא: להתאפק למשהו. ("ולא יכול יוסף עוד להתאפק לכל הנצבים"), ועל כן הוכרחו המפרשים להוסיף מלים לפסוקנו שאינם בכתוב.

דברי רש"י לפסוק אף הם קשה להלמם:

ר' אליהו מזרחי: כאלו אמר: ולא היה יכול להתאפק בשתם לפני כל הנצבים עליו, ולפיכך הוצרך לקרא להוציאם; לא שלא היה יכול לסבול מלהודיע להם שאם כן - למה הוצרך להוציאם?

בעל גור-אריה: פירוש שלא היה יכול לסבול הנושה שיתביישו אחיו לכל הנצבים עליו בהתוודעו אליהם. כך צריך לפרש לפי פשוטו, וקשה לי, שעדיין לא הזכיר הכתוב שהיה מתודע, והרי ליה למכתב "ויהי בהתודע יעקב... ולא יכול להתאפק".

ועוד תימה לי מה דוחק לרש"י לפרש על הנושה שיגיע לאחיו בהתודעו שזה לא בזכר!?

בעל לבוש האורה: (אחרי הביאור דברי הרא"ם והגור אריה): ואם כך יהיה פירוש 'התאפק' = לסבול! ותמיהני עליהם (= על פרשני רש"י אלה מאד) וכי שכחו האנשים האלה מה שפירש רש"י לעיל בפ' מקץ (מ"ג ל"א) ד"ה ויתאפק: בתאמץ, והוא לשון חוזק, כמו (איוב מ"א ז') "אפיקי מגיבים"! ואיך יפרשהו במקומנו לשון סבל?

לכן אני אומר, שכונת הפסוק מה שאמר כאן: ולא היה יכול יוסף להתאמץ עוד מלהתודע לאחיו, כאשר התאמץ עד הנה שלא להתודע בשביל כל הניצבים עליו כדי שלא יתביישו. ולכך "ויקרא: הוציאו כל איש..."

ומה שכתב רש"י כאן - לא פירש המלות, רק הענין כי סמך על מה שפירש למעלה (מ"ג ל"א) לגבי ויתאפק - בתאמץ.

באר יצחק: פעל התאפקות בכל מקום התחזקות והתאמצות נגד התפעלות בפשו והוא ההמנע מעשות איזו פעולה כפי ההתפעלות ההיא. כמו (בר' מ"ג ל"א) "ביתאפק ויאמר שימו לחם".

ואם היה גם כאן ענינו כן, שלא היה יוסף יכול להתאפק עוד מלהתודע לאחיו, לא יפול בזה מה שכתוב אח"כ "לכל הנצבים עליו"! לכן פרש רש"י שכאן ענינו = לסבול, שלא היה יכול לסבול לפניו את כל הנצבים עליו. ולמ"ד "לכל הנצבים" במקום "את", שהוא סימן הפעול.

או יכול להיות שמלת "את" סימן הפעול חסרה כנהוג לרוב במקרא, ולמ"ד "לכל הניצבים" הוא לתיקון הלשון כמו (שמ' כ"ז ג') "לכל כליו תעשה נחשת".

לשאלה ד: דברי רש"י עוררו וכוח מענין בין הרא"ם ובין המשיג עליו ר' שמואל זרפתי קפס בקפרו "נימוקי שמואל".

ר' אליהו מזרחי החכם הראב"ע פרש "פן תכרת" והוא תמוה מאד, אבל אם יתפרש כלשון רש"י הוא נכון מאד, כי בלי ספק היה מפזר כל ממונו בלחם בשבע שני הרעב.

בימוקי שמואל ואני תמה מאד על הגאון הרא"ם, כי למה דחה דברי הרב המופלא ר' אברהם אבן עזרא בשתי ידיים ואמר על פרושו "והוא תמוה מאד", כי לא יתכן שיכרת הוא וביתו וכל אשר לו מהרעב, אחר שהיה ליוסף להאכיל לכל העם בשבע שני הרעב,

כי למה לא יתכן? יתכן ויתכן שיכלה כל ממונו ויכרת הוא וביתו וכל אשר לו מהרעב. **ההערה:** מאמר חבתוב (מ"ז ט"ו) "ויתום הכסף מארץ מצרים ומארץ כנען ויבואו כל מצרים אל יוסף לאמור הבה לנו לחם ולמה נמות נגדך כי אפס כסף". גם מאמר (מ"ז י"ח-י"ט) "כי אם תם הכסף ומקנה הבהמה אל אדוני... למה נמות לעיניך גם אנחנו גם אדמתנו".

וכי הגאון מורנו הרא"ם ז"ל נכנס לבית גנזיו של אבינו יעקב ע"ה ומנה אוצר יעקב וכל בשלישי עפר זהבו, (המליצה שאולה מיסעיה פרק א') וידע כי יספיק ממונו לו ולביתו ולכל אשר לו לשבע שני הרעב, עד שיאמר (= הרא"ם) כי לא יתכן שיכרת הוא וביתו וכל אשר לו מהרעב?!

סוף דבר: כשם שפירוש רש"י הוא נכון מאד, כן פירוש הראב"ע גם כן הוא נכון מאד, לא "תמוה מאד", כאשר כתב עליו הגאון הרא"ם.

לשאלה החשובה על דברי יוסף: כיצד מצדיק הוא את אחריו ב"לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלוקים" וכי אפשר לגולל אחריות האדם למעשיו ממנו בדרך זו ולהצדיקו ע"י כך שיד החשגחה העליונה פעלה כאן, עיין גליון ויגש תשכ"ה.

נחמה ליבוביץ